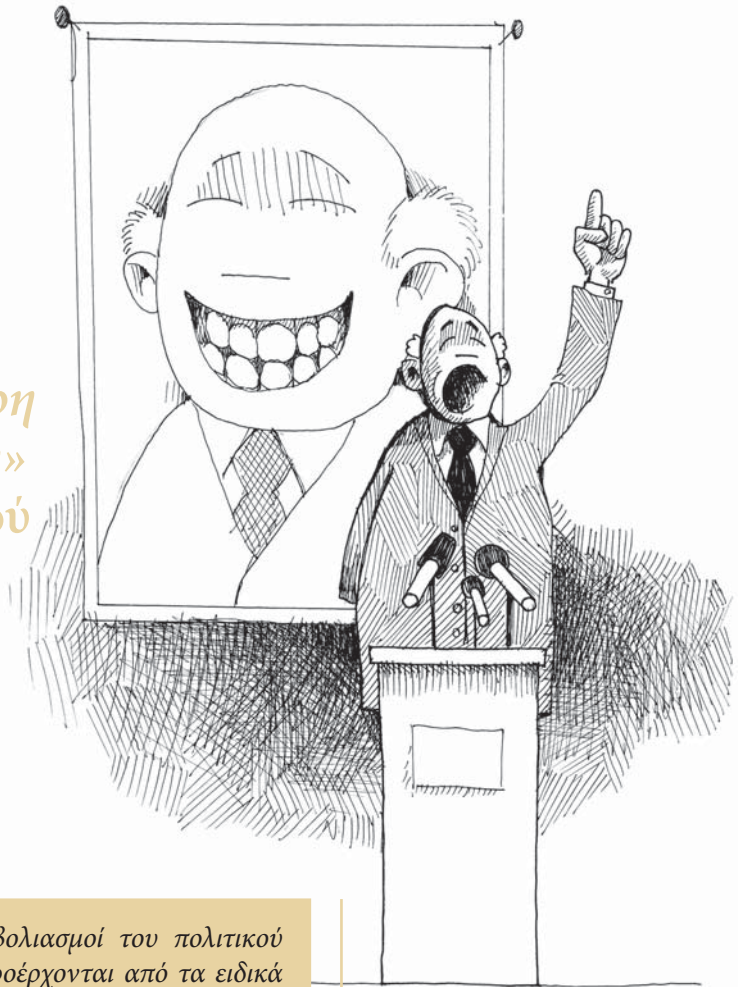

Σχόλιο
Εποχής

Η «Ασύμμετρη Απειλή» του Πολιτικού Λόγου

Οι γλωσσικοί εμβολιασμοί του πολιτικού λόγου με όρους που προέρχονται από τα ειδικά λεξιλόγια των επιστημών δεν έχουν πάντα ως αποτέλεσμα την σαφήνεια. Αντιθέτως μάλιστα, δημιουργούν συνθήκες που απειλούν τελικά την ίδια την ελευθερία του πολίτη. [σελ. 137-141]

του Διαμαντή Κρυωνίδη*

Η γλώσσα, το σημαντικότερο ίσως κεφάλαιο στην ιστορία της ανθρώπινης εξέλιξης, επέτρεψε στον άνθρωπο να αποδεσμευτεί από τους περιορισμούς του ζωικού κόσμου και να θέσει τις βάσεις του πολιτισμού του.¹ Η ομιλία ως μέσο επικοινωνίας αποτελεί ένα ανεκτίμητο όσο και παντοδύναμο εργαλείο, το οποίο η πολιτική τέχνη² ανέκαθεν αξιοποιούσε (με τη ρητορική, τη δημαγωγία κτλ.), με στόχο να πείσει, να ενώσει, αλλά και να φοβίσει (τους διαφωνούντες και τους εχθρούς³). Η ρητορική τέχνη που ανέπτυξαν οι

*Υπ. Δρ Θεολογίας ΑΠΘ

Ο στρατευμένος
 όρος ενδύεται
 το περίβλημα της
 επιστημονικής
 σοβαρότητας, καθώς
 η πολιτική γλώσσα
 εμπλουτίζεται,
 δανειζόμενη από
 το ειδικό λεξιλόγιο
 της γλώσσας των
 επιστημών

σοφιστές αποτελεί κλασικό τέτοιο παράδειγμα.⁴

Προκειμένου όμως να εμμείνει στους στόχους του και να διατηρήσει την δυναμική του, ο πολιτικός λόγος χρειάζεται συνεχώς νέους γλωσσικούς εμβολιασμούς. Μια λέξη ή φράση, που αποσπάται από τον συνήθη εννοιολογικό της ορίζοντα και τάσσεται στην υπηρεσία της πολιτικής, συχνά αρκεί. Κάποιες άλλες φορές, όμως, ο στρατευμένος όρος ενδύεται το περίβλημα της επιστημονικής σοβαρότητας (αντικειμενικότητας), καθώς η πολιτική γλώσσα εμπλουτίζεται, δανειζόμενη από το ειδικό λεξιλόγιο της γλώσσας των επιστημών. Τα δάνεια αυτά από το χώρο της επιστήμης έρχονται, για να προσθέσουν στην πολιτική, να προσδιορίσουν την ίδια την πολιτική σκηνή μιας χώρας, και συχνά χαρακτηρίζουν μια ολόκληρη εποχή. Ο «αποτρεπτικός πόλεμος», οι «παράπλευρες απώλειες», οι «ασύμμετρες απειλές», τα «εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας», η «τρομοκρατία» αποτελούν μερικά μόνο σύγχρονα παραδείγματα πρόσληψης από την πολιτική όρων από την στρατιωτική επιστήμη και το διεθνές δίκαιο.

Το ειδικό επιστημονικό λεξιλόγιο, όμως, φαίνεται πως αξιοποιείται από τον πολιτικό λόγο περισσότερο για να συσκοτίσει, προσδίδοντας μια επίπλαστη αίσθηση ακρίβειας σε έναν αυθαίρετο πολλές φορές πολιτικό λόγο. Αποτελεί το τελευταίο ίσως καταφύγιο των πολιτικών, την τελευταία ελπίδα της πολιτικής να εξηγήσει, να δικαιολογήσει, αλλά και να καλύψει το έλλειμά της, αφού η πρόσληψη του νέου δεν υπηρετεί συχνά την αρετή που οφείλει να διακρίνει τον πολιτικό λόγο σ' ένα δεοντολογικό επίπεδο. Παραθεωρείται, δηλαδή, στην εποχή μας το γεγονός πως ο πολιτικός λόγος σε μια δημοκρατική κοινωνία, που πράγματι λειτουργεί δημοκρατικά, οφείλει πρωτίστως να διακρίνεται από σαφήνεια, καθώς η κύρια αποστολή του στα πλαίσια ενός δημόσιου διαλόγου είναι να αποσαφηνίζει και να εξηγεί.⁵ Διαφορετικά ο πολιτικός λόγος γίνεται ολοκληρωτικός, με μοναδικό στόχο να επιβάλλει εξουσιαστικά τη βούληση του πολιτικού που τον αρθρώνει.

Είναι ακριβώς αυτός ο δάνειος επιστημονικός λόγος που δεν συμβάλλει επαρκώς στην αποσαφήνιση του πολιτικού λόγου, αφού η επιστημονική γλώσσα δεν γίνεται πάντοτε εύκολα καταληπτή, επειδή χρησιμοποιεί λέξεις με διαφορετική από την καθομιλουμένη σημασία, λέξεις ακόμη απηρχαιωμένες ή τεχνικές. Οι πολίτες αγωνίζονται να συλλάβουν το σημασιολογικό ορίζοντα που ανοίγεται εμπρός τους και όχι σπάνια νιώθουν αδύναμοι μπροστά στο άγνωστο που αδυνατούν να φωτίσουν με τις «μη ειδικές» γνώσεις τους.⁶ Έτσι, ο πολίτης δεν πείθεται πια από τον ίδιο τον πολιτικό λόγο, αλλά από την αυθεντική δύναμη του δάνειου επιστημονικού λόγου, επειδή ακριβώς με δυσκολία τον κατανοεί πλήρως.

Η πολιτική γλώσσα φαίνεται έτσι να ξεχνά πως σαφήνεια σημαίνει να διατυπώνω με συντομία, αλλά και με πληρότητα, τα ουσιώδη χαρακτηριστικά και το περιεχόμενο ενός φαινομένου, μιας σχέσης, μιας έννοιας ή μιας λέξης, τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν το οριζόμενο από κάθε άλλο διαφορετικό ή συγγενές και πως υπό αυτές τις προϋποθέσεις η αοριστία του πολιτικού λεξιλογίου χρειάζεται πάντοτε εξειδίκευση.⁷ Ο πολίτης δεν κατανοεί το περιεχόμενο του πολιτικού λόγου αλλά εντυπωσιάζεται από τον επιστημονικό μανδύα, από μια επιστημονικότητα στην οποία έχει εμπιστοσύνη. Σε μια εποχή αποθέωσης της τεχνολογίας και των επιστημών το ειδικό λεξιλόγιο του επιστημονικού κόσμου αποτελεί στον επικοινωνιακό κόσμο της πολιτικής ένα πρώτης τάξης εργαλείο, το οποίο επιστρατεύεται, για να διασώσει την περιθωριοποιημένη, και συχνά παρωχημένη, πολιτι-

Φωτογραφία από την ιστορική ομιλία του Κένεντυ στο Βερολίνο στις 26 Ιουνίου 1963

Στην πράξη
ο πολιτικός
λόγος καλλιεργεί
την αοριστία,
τη γενικότητα,
την ασάφεια,
την ταυτολογία,
τη μυστικοπάθεια,
τον ημικαταληπτό
λόγο. Έντεχνα αλλά
σταθερά επιδιώκει
τη δημιουργία
αποστάσεων και
χάσματος ανάμεσα
στον πολιτικό
και στο δέκτη.

κή γλώσσα, νοηματοδοτώντας την με νέους τρόπους, εν πολλοίς όμως χωρίς να γίνεται καταληπτή.

Στην πράξη ο πολιτικός λόγος με το διατακτικό του χαρακτήρα καλλιεργεί τελικά, όπως επισημαίνει κι ο Χρ. Τσολάκης, την αοριστία, τη γενικότητα, την ασάφεια, την ταυτολογία, τη μυστικοπάθεια, τον ημικαταληπτό λόγο. Έντεχνα, αλλά σταθερά, επιδιώκει τη δημιουργία αποστάσεων και χάσματος ανάμεσα στον πολιτικό (που είναι «σοφός», «παντογνώστης», «παντοδύναμος», «άνθρωπος σπάνιας ποιότητας» κτλ.) και στον δέκτη, ο οποίος πρέπει να αισθάνεται ασήμαντος, κατώτερος και γι' αυτό εξαρτημένος από τον πομπό.

Συνεπεία των παραπάνω, το ακατάληπτο και η αοριστία του πολιτικού λόγου γεννούν το φόβο, την ανασφάλεια και τελικώς απειλούν την ελευθερία του πολίτη. Την στιγμή που η καθημερινή γλώσσα εμπλουτίζεται και το ειδικό επιστημονικό λεξιλόγιο της πολιτικής γλώσσας εισβάλλει στην καθημερινή μας ζωή, η απειλή του αγνώστου δεν πρέπει να μας τρομάζει, γιατί, αν η απειλή και ο φόβος αποτελούν στοιχεία που η πολιτική πάντα αξιοποιούσε, το περιεχόμενο των απειλών, ωστόσο, αποδεικνυόταν πολλές φορές «κενό».

Η πολιτική γλώσσα που επιτάσσει, υπεραπλουστεύει και κατηγοριοποιεί μπορεί να είναι μια ακόμη μορφή λεκτικής βίας ή «ασύμμετρης απειλής» για τον πολίτη, ωστόσο η σταθερή προσήλωση στις αρχές της δημοκρατίας, το αγωνιστικό πνεύμα και η αναζήτηση της αρετής ως στόχου ζωής μπορούν να διατηρήσουν την ελπίδα πως στο τέλος ο Αννίβας θα χαθεί!⁸ «Με το δίκιο μαζί μου, δεν τρομάζω στη φοβέρα σου αυτή, κι ούτε στη βία τη δική σου ποτέ θα υποκύψω».⁹

Υποσημειώσεις

1. Σχετικά με την διαμάχη για την προέλευση της γλώσσας βλ. Σταμάτη Ν. Αλαχιώτη, «Πως γεννήθηκε η Γλώσσα», (Κυριακή 30 Νοεμβρίου 2003) Το Βήμα σ. Η06.

2. «Η λέξη [πολιτική] είναι δισήμαντη, αφού αφ' ενός σημαίνει σύνολο αρχών και κανόνων, που αναφέρονται στην αναζήτηση των ορθών σκοπών του κράτους και των κατάλληλων μέσων για την επίτευξη τους (οπότε η πολιτική εμφανίζεται ως θεωρία), και αφ'

ετέρου σημαίνει, στο σύνολό τους, τις πράξεις εκείνες, που αποβλέπουν στην διαμόρφωση ή τουλάχιστον στον επηρεασμό των κρατικών δραστηριοτήτων στα πλαίσια ενός συγκεκριμένου κράτους (οπότε η πολιτική δεν νοείται ως θεωρία, αλλά ως πρακτική)», Ιωάννου Π. Αραβαντινού, ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, (Αθήνα: έκδοση Αντ. Ν. Σάκκουλα), (2η έκδ., 1983) σ. 32-33. Βλ. και Πλάτων, ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ, (Αθήνα: Εκδόσεις Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος), 29 Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων (1955), στ. 305E (Ξένος).

3. Πρβλ. την ενδιαφέρουσα ανάπτυξη της έννοιας του Πολιτικού μέσα από την διάκριση των εννοιών Φίλος και Εχθρός (που εκλαμβάνονται όχι ως απλά σύμβολα, αλλά με το συγκεκριμένο υπαρξιακό τους νόημα) στον Καρλ Σμιττ, Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ, (Αθήνα: εκδόσεις Κριτική), (1988), σ. 45 επ.

4. W. Windelband – H. Heimsoeth, ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2001, τ. Α, σελ. 80 επ.

5. Την αρετή της σαφήνειας προβάλλει και ο Ευριπίδης: «σοφόν τό σαφές, οὐ μὴ τό ασαφές» Ευριπίδης, ΟΡΕΣΤΗΣ, 397 (Μενέλαος).

6. Το πεδίο των πιθανών ερμηνειών (και συνακόλουθα η δυσκολία κατανόησης του πολιτικού λόγου) διευρύνεται ακόμη περισσότερο αν λάβουμε υπόψη τις παρατηρήσεις της επιστήμης της σημειωτικής, όμως κάτι τέτοιο εκφεύγει των ορίων του παρόντος άρθρου. Ενδεικτικά βλ. Ουμπέρτο Έκο, ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ, (Αθήνα: Εκδόσεις «Γνώση»), (2η έκδ., 1993), σ. 22 επ.

7. Επιχείρημα (κατ' αναλογία) από την πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου που θέλει οι αόριστες νομικές έννοιες να εξειδικεύονται πάντα.

8. Το 211 π.Χ., στο όγδοο έτος του Β' Καρχηδονιακού πολέμου, ο Αννίβας εμφανίζεται μπροστά στα τείχη της Ρώμης. Ο πανικός των κατοίκων της Ρώμης αποτυπώθηκε στην κραυγή: «Hannibal ad portas (= Ο Αννίβας προ των πυλών)» [Κικέρων, *De finibus bonorum et malorum* (45), IV, 9]. Τα τείχη όμως δεν έπεσαν ποτέ και σύντομα ο Αννίβας αναγκάστηκε να αποσυρθεί.

9. «Ἐὖν τῷ δικαίῳ τὸν σὸν οὐ τάρβῶ φόβον. Ἄλλ' οὐδέ τοι σῆ χειρὶ πείθομαι τό δρᾶν». Σοφοκλής, Φιλοκτήτης (409), 1.251 (Νεοπτόλεμος) (μτφρ.: Ι.Ν. Γρυπάρης, Εστία).